

УДК 378.637:378.14

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Валентина Бойченко

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, 20300 Умань, Черкаська обл., Україна*

Розглянуто питання організації навчально-виховного процесу у вищій школі на сучасному етапі; охарактеризовано методики взаємодії викладача зі студентами.

Ключові слова: освітні інформаційні технології, особистісно орієнтоване навчання, комунікативні методики.

Суттєві зміни у системі політичних і суспільних відносин в Україні, зумовлені об'єктивними тенденціями їх удосконалення та соціально-економічними перетвореннями, ставлять як життєво необхідну вимогу розбудову вищої освіти на гуманістичних засадах. З огляду на це виникають нові проблеми забезпечення та удосконалення умов навчання студентської молоді.

Період навчання у ВНЗ – це підготовка до трудової діяльності, яка у найближчому майбутньому повинна стати для людини основним джерелом існування та засобом особистісної самореалізації.

Формування світогляду, що базується на ставленні до людини як до найвищої цінності, стимулювання гармонійного розвитку й прояву творчого потенціалу особистості в праці – основа гуманізації сучасної освіти. Але вона може залишитися набором добрих намірів, якщо на практиці не вживати заходів для поліпшення умов взаємодії викладача і студента, переведення студента на рівень активного суб'єкта навчального процесу. Проблемам гуманізації системи освіти та підвищенню ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі присвячені праці педагогів та психологів: С. Архангелського, Г. Балла, Е. Барбіної, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, А. Капської, А. Касьянова, Н. Ничкало, В. Носкова, В. Семиченко та ін.

Особистісні характеристики мають сприяти розкриттю творчого потенціалу студента, формуванню інтересів і мотивів його діяльності, вихованню потреб цілеспрямованої комунікативної взаємодії викладача і студента. Залучення студентів до вирішення актуальних проблем суспільного життя, зв'язок нової інформації з раніше набутими знаннями

потребує ефективного співпраці та взаємодії між науково-педагогічним колективом і студентами.

Відповідно до сучасних уявлень можна виділити кілька комунікативних методик, які можуть використовувати у навчальному процесі:

1. Комунікативні методи, спрямовані на стимулювання когнітивних процесів (вирішення проблемних завдань, використання рольових та ділових ігор тощо);
2. Комунікативні методи, які передбачають використання інтерактивних форм та прийомів навчання, що беруть до уваги інтерес, мотивацію студентів до навчальної та науково-дослідної діяльності;
3. Комунікативні методи, побудовані на моделюванні та імітації реальних чи віртуальних ситуацій;
4. Комунікативні методи, що передбачають чітку взаємодію викладача вищої школи у межах малої творчої групи студентів за принципом єднання індивідів із різним креативним та інтелектуальним потенціалом.

Під час застосування цих комунікативних методів зосереджують увагу на ролі та функції викладача:

- він є носієм необхідної для студентів інформації за фахом під час вивчення нового матеріалу;
- науково-педагогічний працівник виконує функції спостерігача, коли студенти працюють у малих творчих групах, та надає їм індивідуальну консультаційну допомогу;
- викладач є консультантом у випадках, коли студенти працюють над певним проектом, ситуаційною вправою і потребують порад та рекомендацій щодо змісту завдань;
- викладач під час здійснення науково-педагогічної діяльності має бути психологом і психофізіологом, визначати настрій, самопочуття й активність студентів, уміти за допомогою педагогічних і психологічних прийомів підтримувати високий рівень їхньої фізичної та розумової працездатності. Ця роль викладача вищої школи належать до основного переліку вимог щодо гуманізації суб'єкт-суб'єктних взаємин у сучасному ВНЗ. Вона потребує від нього глибоких знань з психології, педагогіки, психофізіології, валеології, психогігієни, певного досвіду практичного використання ефективних методів оптимізації навчального процесу [3, с. 120].

В умовах швидких змін завдань сучасної освіти, які вирізняються варіативністю навчально-виховних закладів, диверсифікацією змісту, розширенням інноваційних процесів, ступеневістю підготовки фахівців,

виникає необхідність по-новому розглядати специфіку викладацької діяльності, оскільки сучасний фахівець має добре орієнтуватися у різноманітності спеціальних і педагогічних технологій, мати свою думку, відстоювати її, правильно оцінювати свої можливості [2, с. 14].

Викладання у ВНЗ – це мистецтво і наука. Мистецтво тому, що кожне із занять є неповторним. У цьому сенсі викладання чимось подібне до творчості художника, письменника, поета, від яких вимагають глибоких знань життя, людської душі, вміння співчувати особистості. Водночас викладання – це наука, підґрунтям якої є об'єктивні закони, що фіксують суттєві зв'язки та відносини, притаманні процесу навчання та засновані на взаємодії викладання та учіння. Ці закони виявляються як базові конструкції, які забезпечують процес цілеспрямованого формування особистості майбутнього фахівця-професіонала [1, с. 111].

Кожна із педагогічних теорій є досить складною освітньою технологією, оволодіти якою викладач може лише в умовах спеціальної професійної підготовки. Виникає проблема ефективного застосування викладачем особистісного підходу і організації пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі. Для цього він повинен володіти знаннями основних закономірностей розвивального навчання і вміннями застосовувати їх у навчальному процесі.

Викладачеві необхідно розрізнити зону актуального (досягнутого) розвитку і зону найближчого розвитку особистості студента. Актуальний розвиток – це ті знання, вміння, навички, способи самоорганізації, цінності, сенси, якими студент вже оволодів і може користуватися самостійно. Найближчий розвиток – це той рівень самостійності і самоорганізації діяльності, поведінки, до якої студент прагне, але для його досягнення має потребу в певній педагогічній допомозі.

Критеріями особистісного розвитку є новоутворення, що виникають у свідомості студента і свідчать про його перехід до нового, теоретичного рівня мислення, нових способів діяльності і форм поведінки, нового рівня самостійності й пізнавальної активності. Показниками особистісного зростання є прояви суб'єктності, тобто становлення внутрішнього світу і внутрішніх механізмів саморегуляції особистості, її діяльності й поведінки.

Зміни, що відбуваються в усіх сферах життя українського суспільства, ставлять нові вимоги до вітчизняної системи освіти. Успішна самореалізація особистості у період навчання у вищому закладі й після його закінчення, її соціальне становлення в суспільстві, активна адаптація на ринку праці є найважливішими завданнями навчально-виховного процесу ВНЗ. Сьогодні головною метою вищої освіти вбачають не лише в підготовці висококваліфікованих кадрів для різних галузей господарства країни, а й у формуванні молодого покоління, здатного до активної життєдіяльності в

нових соціально-економічних та соціально-культурних реаліях на основі усвідомлення й прийняття новітніх інформаційних, поведінкових і когнітивних схем.

Реалізація цього завдання значною мірою залежить від готовності викладачів до впровадження у виховний процес ВНЗ відповідного змісту, форм і методів, взаємин між студентами і викладачами як повноправними його суб'єктами. Йдеться не про стихійні, неорганізовані стосунки, а такі, в основу яких покладено спеціально сформульовану виховну мету – виховувальні взаємини, які забезпечували б пізнання виховання як соціально-особистісного явища, зумовлювали оптимальне поєднання у процесі формування особистості індивідуального та соціального. На жаль, ці питання ще не набули належного вивчення і впровадження у вузівський навчально-виховний процес, що ускладнює розв'язання всього комплексу завдань, які стоять сьогодні перед вищою школою, певною мірою знижує ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців, гальмує гуманізацію цієї ланки національної освіти.

Одним із засобів розв'язання цих завдань має стати впровадження в систему “викладач-студент” інноваційних підходів, які базуються на гуманістичних, особистісно орієнтованих технологіях, зокрема, на педагогіці співпраці, яка передбачає досягнення у взаємодії якомога більшої внутрішньої диференціації студентів, забезпечення розвитку кожного з них відповідно до його природних особливостей та індивідуальних можливостей. Співпраця, співтворчість на основі гуманних і високоморальних взаємин є людинотворчим процесом. Адже досягнуті взаємини стають засобом злиття ділових і особистих інтересів, викладач одержує можливість реально забезпечити єдність навчання і виховання. Це можна розглядати як важливу складову загального ідеалу особистості сучасного випускника вищої школи.

Важливою передумовою реформування вищої педагогічної освіти має стати принципове оновлення методики і технології освіти, перехід від технологій “до студента – з культурою” до технологій “зі студентом – до культури”. Насамперед у вищій педагогічній школі, яка готує майбутнього вчителя не до тиску на дитину, а до діалогічного спілкування з нею, має змінитися основна форма організації навчання – лекція, яка вибудовується через зіставлення багатоманітності позицій та ідей, коли закладаються основи для внутрішнього діалогу, особистісного самовизначення, ціннісного осмислення знання. Це відкритий діалогізм лекції, лекції-дискусії між теоретиками і практиками, між носіями ідей різних наукових шкіл. Це – інтерактивна лекція (лекція-взаємодія), де до кожного блоку лекційного матеріалу пропонує відповідне завдання, у результаті чого відбувається співпраця викладача зі студентами.

У контексті особистісного саморозвитку як основи вищої педагогічної освіти нового осмислення потребує науково-дослідна робота студентів, оскільки в ній закладені вагомі потенційні можливості їхнього подальшого особистісного розвитку як майбутніх учителів. Набуваючи початкового досвіду з аналізу засад і процесів педагогічної дійсності, за умов компетентної підтримки студенти здатні продовжувати самостійні дослідження. Важливо, щоб така робота була введена в освітній процес ВНЗ не як додаткова, а стрижнева: надавала сенсу вивченню теоретичних навчальних курсів, визначала творчий характер педагогічної практики, актуалізувала особистісний та професійний розвиток, стимулювала б до самостійної пошукової, дослідної діяльності.

Більш різноманітною і змагальною, зорієнтованою на глибоку особистісну залученість студентів має стати методика проведення семінарських і практичних занять: дискусії, “диспути”, “дебати” як змагання у побудові аргументації, діалоги з практиками, зустрічі-діалоги зі школярами, проблемні навчальні екскурсії, вирішення складних педагогічних ситуацій, моделювання педагогічних систем тощо.

Викладачі ВНЗ мають усвідомити цінність фасилітаторської педагогічної діяльності, до якої, ґрунтуючись на працях К. Роджерса, А. Адлера, Л. Виготського та інших, можна віднести такі прагнення:

- бачити у студентові самоцінну й унікальну особистість, яка має право рівності з викладачем;
- вважати головним стрижнем у педагогічній діяльності власну гідність студента;
- усвідомлювати широку потенційність студента і сприяти її розгортанню, допомагати його самоактуалізації;
- демонструвати довіру до студента від початку й упродовж усього періоду взаємодії з ним;
- підтримувати і розвивати індивідуальне й групове цілепокладання, сходження до вищого щабля майстерності – своєї та студента;
- визнавати і поважати внутрішню мотивацію поведінки і діяльності студентів, виходити з неї під час організації освітньої діяльності;
- бути не “носієм істини в останній інстанції”, не ревізором, а “довідником”, у найкращому випадку – знаючим експертом з питань, які цікавлять студента, бути джерелом досвіду;
- бути доступним для кожного студента, знайти сторони духовного зв'язку з ним;
- виявляти активність у взаємодії, не стаючи „спостерігачем з боку”;
- розвивати власні здібності співпереживання, входження у становище іншої людини і брати до уваги це у своїй педагогічній діяльності;

- виявляти відкрито свої почуття, переживання у взаємодії;
- розвивати у собі здатність відчувати емоційний настрій групи;
- вчитися добре розуміти себе, знати свої можливості й формувати здатність до саморегуляції.

Отже, на викладача педагогічного університету покладається подвійна відповідальність: він має не лише дати професійні знання, але й бути взірцем для майбутнього вчителя. В умовах переходу до інформаційного суспільства – застосовувати у своїй викладацькій практиці сучасні освітні, інформаційні технології. У реаліях викликів Болонського процесу – вміти організовувати самостійну роботу студентів через систему вирішення тестових завдань, проектів, ширше залучати студентів до наукового пошуку тощо.

1. *Архангельский С. И.* Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: Учеб.-метод. пособие. М., 1980. С. 111–117.
2. *Веремчук А.* Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів у контексті традиційних та інноваційних технологічних пошуків // *Нова педагогічна думка*. 2007. № 1. С. 14–18.
3. *Носков В.* Психогігієнічні аспекти гуманізації вищої школи // *Соціальна психологія*. 2003. № 2. С. 120–125.

WAYS OF INCREASING THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITIES

Valentyna Boichenko

*Pavlo Tychyna State University of Uman'
Sadova Str., 2, UA-20300 Uman', Ukraine*

The article deals with the questions of organizing the educational process in higher school at present stage. It characterizes the methods of interaction between a higher school teacher and students.

Key words: educational-informational technologies, personality-oriented training, communicative methods.

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УЧЕБНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

Валентина Бойченко

*Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины
ул. Садовая, 2, 20300 Умань, Черкасская обл., Украина*

Рассмотрены вопросы организации учебно-воспитательного процесса в высшей школе на современном этапе; охарактеризованы методики взаимодействия преподавателя со студентами.

Ключевые слова: образовательные информационные технологии, личностно-ориентированное образование, коммуникативные методики.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 15.10.2008